

Bp TADEUSZ PIKUS
Warszawa

INICJATYWY EKUMENICZNE W INTEGRUJĄCEJ SIĘ EUROPIE

Prezentowany artykuł jest próbą szkicowego opisanie pewnych inicjatyw i pomysłów integracji Europy z zaangażowaniem różnych środowisk społecznych i instytucji ze szczególnym uwzględnieniem Kościołów chrześcijańskich. Nie bez znaczenia dla procesów integracyjnych i ekumenicznych jest fakt, że w katolickiej społeczności ta problematyka znalazła zrozumienie szczególnie w nauce Soboru Watykańskiego II. W jego dokumentach pojawiły się oficjalne wypowiedzi dotyczące otwartości dialogowej w obszarze ekumenii i przepowiadania misyjnego¹. Soborowe otwarcie się Kościoła na świat w duchu zdecydowanie inkluzywistycznym jest nie tylko eksperymentem historycznym, lecz wyzwaniem teologicznym mającym swe przesłanki w Piśmie Świętym². Mając na uwadze misję zadaniową dotyczącą umacniania jedności i miłości między ludźmi oraz między narodami, Kościół „zastanawia się tu przede wszystkim nad tym, co jest ludziom wspólne i prowadzi ich do dzielenia wspólnego losu”³. Zastanawiające jest również to, na ile ogólne przesłanie integracyjne dotyczące całej ludzkości, wszystkich religii oraz Kościoła powszechnego inspiruje ekumenę europejską z jej unijnymi dążeniami?⁴

¹ Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, 1; Sobór Watykański II, Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate*, 1.

² Jedną z nich jest prorocza wypowiedź Kajfasza o tym, „że Jezus miał umrzeć za naród, a nie tylko za naród, ale także, by rozproszone dzieci Boże zgromadzić w jedno”, J 11,51-52; „Kto bowiem nie jest przeciwko nam – rzekł Jezus – ten jest z nami”, Mk 9,38-40.

³ *Nostra aetate*, 1.

⁴ Por. *Ku duchowej integracji Europy*, red. A. KAIM, P. KANTYKA, (Teologia w dialogu II), Lublin 2005.

1. Europejskie inicjatywy integracyjne

W Europie, poza zróżnicowaniem etnicznym, wyznaniowym i kulturowym, w drugiej połowie XX wieku pojawiła się wyraźna linia polityczna dzieląca Wschód i Zachód. Mimo że czas zimnej wojny przeminął, nadal odczuwa się brak stabilnej płaszczyzny porozumienia i współpracy, które jednoczyłyby kontynent. Ten wyraźny podział na europejski Wschód i Zachód pozostawił trochę w cieniu północ i południe kontynentu. W drugim tysiącleciu niektóre państwa Europy zakładały kolonie na innych kontynentach, importując własną kulturę, zwyczaje i religię. Natomiast wiek XX i XXI jest czasem napływu do Europy fali imigrantów i uchodźców z innych kontynentów. Jest to analogiczny proces kolonizacyjny prowadzący w odwrotnym kierunku. Imigranci przynoszą do Europy własne zwyczaje, kulturę, swój styl życia i religię. Pluralizm ten sprawia, że linie podziałów przebiegają nie tylko wzdłuż granic poszczególnych państw, lecz i wewnątrz nich. W efekcie, społeczeństwa zamieszkujące Europę, organizują życie na drodze asymilacji, integracji lub izolacji. Można dostrzec, że w postępujących etapach unijnych kontynentu jego europejskość zaczyna być mierzona nie miarą geograficzną, etniczną czy religijną, lecz świadomością obywatelską i standardami legislacyjnymi⁵.

Zdaniem środowisk chrześcijańskich, architekci „domu” europejskiego w tworzeniu projektu integracyjnego powinni brać pod uwagę dobro każdego i całego człowieka w jego potrzebach indywidualnych i społecznych. Do uzyskania życia wartościowego, oprócz indywidualnych uwarunkowań człowieka, potrzebne jest korzystne oddziaływanie społeczne rozwijane w różnego typu społecznościach⁶. W filozofii dwie społeczności nazywa się naturalnymi, są to: społeczność rodzinna i państwowa (narodowa). Całkiem innym typem społeczności jest społeczność religijna. Powstaje ona w zasadzie z relacji wertykalnej, opierając się na więziach religijnych. Pozostałe społeczności są związkami konwencjonalnymi, tzn. utworzonymi umownie przez ludzi do osiągnięcia jakiegoś celu, którego nie określa ani natura ludzka, ani warunki ludzkiej egzystencji⁷. Spośród wymienionych typów społeczności Unia Europejska znajduje się wśród społeczności konwencjonalnych, czyli opartych na umowie i nie ma jeszcze ostatecznie ukonstytuowanego modelu⁸. Kierunkiem w jej rozwoju powinny być właściwe relacje do społeczności naturalnych (rodziny, państwa, narodu) i religijnych, któ-

⁵ Sen. Szymański: *najlepszym modelem jest Europa ojczyzn*, z dnia 23 marca 2007 r. <http://www.kai.pl/nowyserwis/anewsroom.xml?id=375922>, 1-2.

⁶ T. PIKUS, *Etiologiczna demarkacja dialogu religijnego w Kościele katolickim*, Warszawa 2006, 174-184.

⁷ Por. TENZE, *O władzy w Kościele*, Warszawa 2003, 18.

⁸ Por. *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Wstęp*, w: *Karta Praw Podstawowych z komentarzem*, red. S. Hambura, M. Muszyński, Bielsko-Biała 2001, 13.

re zachowują pierwszeństwo wobec społeczności konwencjonalnych. Unia nie powinna ich ignorować, usuwać czy zastępować, w przeciwnym razie mogłoby dojść do utworzenia społeczności o charakterze totalitarnym, która dążyłaby do zawładnięcia całym człowiekiem. Polska i inne kraje bloku socjalistycznego mają doświadczenie tego typu „unii”⁹.

Dotychczas Kościół katolicki zgłaszał i wciąż zgłasza postulaty pod adresem funkcjonowania europejskich instytucji. Dzieje się tak dlatego, że Unia Europejska w swym projekcie aksjologicznym dystansuje się do historycznie udokumentowanej europejskiej spuścizny ideowej i duchowej. Zwolennicy poglądów laickich¹⁰, jako głównej siły jednoczącej Europę, powołują się m. in. na istniejący w niej, może większy niż dawniej, pluralizm religijny oraz w dalszym ciągu utrzymujący się zdeintegrowany obraz chrześcijaństwa¹¹. Dodatkowym argumentem potwierdzającym słuszność ich przekonań jest przyjmowana przez nich pozytywistyczna wizja świata i człowieka oraz sukcesywne uniezależnianie się polityki od etyki. Tak więc, zmiany zachodzące we współczesnej cywilizacji i kulturze europejskiej oraz obawy o ich instytucjonalizację rodzą ambiwalentne postawy w niektórych środowiskach kościelnych i pozakościelnych w Europie Wschodniej i Środkowej, w tym również w Polsce¹². Dlatego też niekiedy zamiast otwartego dialogu prowadzi się obronę własnego stanu posiadania przez „odgradzanie się od Europy” lub rozbudza przesadny zapał misyjny, wynikający z poczucia współodpowiedzialności za Europę.

2. Wyzwania ekumeniczne Kościoła

Ważnym zagadnieniem w rozpatrywaniu procesu integracyjnego Europy będzie poznanie wpływu Kościoła na życie chrześcijańskie w Unii zarówno w aspekcie ekstensywnym (ekumenicznym i misyjnym), jak i w aspekcie in-

⁹ O dotychczasowych znakach Unii Europejskiej tak napisał P. Mazurkiewicz: „Przed budynkiem Parlamentu Europejskiego w Brukseli wchodzących wita rzeźba przedstawiająca dziewczynę, której ręka, niczym wieża gotyckiej katedry, wzniesiona jest wysoko ku niebu. U jej stóp męskie twarze z oczyma pełnymi tęsknoty i wyciągnięte w geście pożądania dłonie. Mężczyźni nie są jednak wpatrzeni ani w niebo, ani w kobietę. Przedmiot ich marzeń stanowi widoczny w uniesionej wysoko damskiej dłoni symbol euro. Czyż trzeba nam jeszcze więcej dowodów – stwierdza – że z Europą coś jest nie w porządku? Czy ten socrealistyczny pomnik, rodem z Moskwy lat pięćdziesiątych, nie jest wystarczającą metaforą europejskiej pustej przestrzeni, z której kultura powoli uchodzi?” P. MAZURKIEWICZ, *Europa w poszukiwaniu fundamentu etycznego*, w: *Prawo naturalne. W poszukiwaniu fundamentu jedności europejskiej*, red. J. NAGÓRNY, J. GOCKO, Lublin 2002, 66.

¹⁰ Por. ТЕОКТИСТ, *Prawosławie i Europa*, referat wygłoszony w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie 9 listopada 2000 r.

¹¹ Por. T. PIKUS, „Rewitalizacja” *duchowa Europy*, „Przegląd Powszechny” (2007) 2, 115-125.

¹² Por. M. GIERTYCH, *Wojna cywilizacji w Europie*, b.m.w., 2 marzec 2007, 21.

tensywnym (pogłębiającym wiarę i życie duchowe)¹³. W Brukseli znajdują się reprezentanci z ok. 170 Kościołów, religii i wspólnot wyznaniowych. Ich obecność jest potwierdzeniem żywego zainteresowania Unią Europejską wyznawców chrześcijaństwa i innych religii. Kościół ma świadomość spoczywającego na nim obowiązku niesienia światu światła Ewangelii w przeświadczeniu, że miłość jest nade wszystko przekazywaniem prawdy, od której zależy poziom nadziei w świecie. Relacje między Kościołem a Unią Europejską mają analogiczny charakter do tych, jakie zachodzą między Kościołem a państwem narodowym. Prowadzona przez Kościół eurodebata ma charakter bardziej etyczny niż *stricte* teologiczny.

Kościół próbuje zintegrować się sam *ad intra*, a przez swoją działalność *ad extra* dąży do integracji innych środowisk. W dziele tym akceptuje wszelkie świeckie inicjatywy, które respektują godność każdej osoby i zmierzają do urzeczywistnienia jedności rodzaju ludzkiego¹⁴. Emanacją i konsekwencją zjednoczenia ludzi w Bogu, które może mieć duże znaczenie dla integracji społecznej, jest religijne zjawisko określane mianem kulturotwórczego wymiaru chrześcijaństwa. Zakorzone jest ono w synergicznym procesie zbawienia, według którego „współdziałanie” Boga i człowieka występuje w sensie cząstkowych przyczyn, tak że każdy realizuje jakby własną część całego dzieła. Mimo że proces ten w swej istocie ma charakter wewnętrzny, duchowy, to nie jest on pozbawiony strony zjawiskowej. Myśl chrześcijańska zawsze skupiała się wokół zagadnień wynikających z relacji Bóg – człowiek – świat jako realizacji dzieła Opatrzności Bożej. Proces odbudowy jedności znalazł miejsce w Kościele w ramach prowadzonego dialogu ekumenicznego i społecznego¹⁵.

Zrozumienie ekumenizmu rodzi pewne kłopoty natury teologicznej i eklezyjalnej. Złudne jest niekiedy pojmowanie jedności chrześcijan jako zgromadzonej społeczności, która jest zwykłą sumą osób lub jedynie wspólnotą uczuć czy czysto zewnętrzną zażyłością. Jedność chrześcijańską tak naprawdę tworzą więzy wyznania wiary, sakramentów i komunii hierarchicznej¹⁶. Przez wiele lat od podziału między Kościołem katolickim a Kościołami i wspólnotami kościelnymi, nie będącymi z nim w pełnej komunii, istniał wyraźny rozdźwięk nacechowany wzajemną niechęcią, a nawet wrogością. Powoli wzrasta świadomość wśród chrześcijan, że ruch na rzecz jedności nie jest jedynie „dodatkiem”, uzupełnieniem tradycyjnego działania Kościoła, lecz należy w sposób organiczny

¹³ Por. P. MAZURKIEWICZ, *Europa w poszukiwaniu fundamentu etycznego*, 64.

¹⁴ Często przywołuje się w tym kontekście dwa biblijne symbole pomocne w uchwyceniu istoty katolickiego podejścia. Oba opisują odmienne rozumienie jedności. Pierwszym jest Wieża Babel, drugim zaś Zesłanie Ducha Świętego; por. *tamże*, 65.

¹⁵ Por. W. KASPER, G. ZERVOS I IN., *Charta Oecumenica per l'Europa. Prospettive di riconciliazione all'inizio del terzo millennio*, Città di Castello 2002, 130.

¹⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Ut unum sint*, 9 (dalej: UUS).

do całości jego życia i działania, i w konsekwencji powinien tę całość przenieść i z niej wyrastać¹⁷.

Duszą całego ruchu ekumenicznego i ekumenizmu duchowego jest nawrócenie serca i świętość życia, łącznie z publicznymi i prywatnymi modlitwami o jedność chrześcijan. Droga nawrócenia serc jest wyznaczana rytmem miłości, która zwraca się jednocześnie do Boga i do wszystkich braci¹⁸. Dialog religijny, w tym ekumeniczny nie może się rozwijać wyłącznie w wymiarze horyzontalnym, ograniczając się do spotkania, wymiany myśli czy nawet wymiany darów właściwych dla każdej wspólnoty. Przechodzi on także i przede wszystkim w wymiar wertykalny, zwracając się ku Bogu. Z tym wymiarem wewnętrznym i osobowym zawsze musi się łączyć duch miłości i pokory. Miłości do rozmówcy i pokory wobec prawdy, która w miarę jej odkrywania domaga się wręcz od człowieka zmiany jego poglądów i postaw¹⁹. „Chrześcijanin Europy powinien pozwolić na prowadzenie się Duchowi Świętemu, by całe jego życie było zjednoczone z Chrystusem”²⁰. Trzeba powtórzyć w tym kontekście, że akceptacja braterstwa nie jest przejawem jakiejś tylko liberalnej filantropii albo niejasnego poczucia rodzinności. Wynika ono w zasadzie z uznania jednego chrztu i z płynącego z tego wymogu, by Bóg był uwielbiony w swoim dziele, i nie jest bynajmniej zwykłym gestem ekumenicznej uprzejmości, ale fundamentalnym stwierdzeniem eklezjologicznym²¹.

3. Ekumeniczny dokument chrześcijan Europy

Tak więc, paralelnie do integracyjnych inicjatyw świeckich rozwijają się w Europie działania ekumeniczne w świecie chrześcijańskim. Spośród wielu przedsięwzięć kościelnych należałoby wskazać pewien nurt ekumeniczny rozwijający się w formie ogólnoeuropejskich zgromadzeń. Organizatorami tych zgromadzeń jest Rada Konferencji Biskupów Europy²² i Konferencja Kościołów Europejskich²³. W ramach prowadzonego dialogu i współpracy ekumenicznej pojawiło się zasadnicze pytanie: Jaką jedność do Europy może wnieść podzielony Kościół? Zauważono przy tym, że podziały w Kościele zostały wyeksportowane, w drodze prowadzonych misji, na inne kontynenty²⁴. Drugie Europejskie Zgromadzenie Eku-

¹⁷ Por. *tamże*, 20.

¹⁸ Por. *Unitatis redintegratio*, 8; UUS, 21.

¹⁹ Por. UUS, 35-36.

²⁰ S. URBAŃSKI, *Wprowadzenie*, w: *Duchowość Europy zakorzeniona w miłości*, red. A. Baran, Warszawa 2007, 9.

²¹ Por. UUS, 42.

²² *Consilium Conferentiarum Episcoporum Europae*; istnieje od 1971 r. (dalej: CCEE).

²³ *Konferenz Europäischer Kirchen*; istnieje od 1959 r. (dalej: KEK).

²⁴ Por. A. GIORDANO, *Perché una Charta Oecumenica per l'Europa*, w: *Charta Oecumenica. Un testo, un proceso, un sogno delle Chiese in Europa*, red. S. NUMICO, V. IONITA, Torino 2003, 22-23.

meniczne²⁵ podjęło decyzję w sprawie opracowania dokumentu. Wspólny Komitet CCEE-KEK, podczas zebrania w Rzymie w dniach 19-22 lutego 1998 r., zlecił swym organizacjom, by we współpracy przygotowały *Kartę Ekumeniczną*²⁶

Z merytorycznego punktu widzenia uznano, że *Karta* powinna być tekstem krótkim, pozytywnym i zachęcającym, możliwym do przyjęcia przez Kościoły. Od strony formalnej ustalono, że pierwsza część będzie wspólnym wyznaniem wiary, ukazaniem braku alternatywy dla ekumenizmu oraz zawierzeniem duchowi Pisma Świętego; druga część będzie nakazująca i zobowiązująca do budowania wspólnoty ekumenicznej; trzecia natomiast zaprezentuje implikacje praktyczne²⁷. *Karta Ekumeniczna* jest pierwszym od tysiąca lat wspólnie opracowanym i podpisanym tekstem przez tyle Kościołów. Stanowi ona zachętę dla chrześcijan, by z odwagą wchodzili w rozwiązywanie istniejących podziałów, bez przyjmowania pozycji obserwatora i statysty stojącego na zewnątrz²⁸. *Karta* podkreśla, że relacje międzywyznaniowe muszą być oparte na prawdzie, na realizmie uznającym tradycję religijną oraz na wolności sumienia każdego człowieka. „Zobowiązujemy się – napisali autorzy – uznać, że każdy człowiek – na mocy wolnej decyzji sumienia – ma prawo wyboru swojej przynależności religijnej i kościelnej. Nikogo nie można nakłaniać do konwersji za pomocą presji moralnej lub bodźców materialnych; tak samo nikomu nie wolno utrudniać konwersji, gdy jest ona wynikiem wolnego wyboru”²⁹.

Karta odzwierciedla realny stan Europy, która mimo że jest kontynentem uformowanym przez Tradycję i wartości chrześcijańskie, to jednak charakteryzuje się pluralizmem religijnym, a w niektórych obszarach indyferentyzmem i laicyzmem³⁰.

²⁵ Odbyło się w Grazu (Austria), w dn. 23-29 czerwca 1997 r.

²⁶ W Polsce Rada Episkopatu ds. Ekumenizmu Kościoła Rzymskokatolickiego oraz Polska Rada Ekumeniczna (PRE) przygotowały wspólnie przekład *Karty ekumenicznej*; zob. *Karta ekumeniczna. Wytyczne dla wzrastającej współpracy pomiędzy Kościołami w Europie*, RADA EPISKOPATU DS. EKUMENIZMU, POLSKA RADA EKUMENICZNA, Warszawa 2003. Ten tekst stanowi podstawę niniejszego opracowania.

²⁷ Podpisanie *Karty Ekumenicznej* (dalej: KE) przez przewodniczących CCEE i KEK, kard. Vlka i metropolitę Jérémie, nastąpiło 22 kwietnia 2001 r. Kolejnym etapem było jego wdrożenie. Sekretarze generalni Aldo Giordano (CCEE) i Keith Clements (KEK) 30 kwietnia 2001 r. rozesłali *Kartę* z listem wiodącym wszystkim Kościołom i Konferencjom Episkopatów krajów Europy. Por. V. IONITA, S. NUMICO, *La firma della Charta Oecumenica, Strasburgo 2001*, w: *Charta Oecumenica. Un testo, un proceso, un sogno delle Chiese in Europa*, 41; por. T. PIKUS, *Geneza i rola Karty Ekumenicznej w procesie integracyjnym Europy*, w: *Chrystus Światłem Ekumenii*, red. R. PORADA, Opole 2006, 9-20.

²⁸ Por. A. GIORDANO, *Perché una Charta Oecumenica per l'Europa*, s. 25; por. A. SKOWRONEK, *Czym jest ekumenizm?* w: *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*, red. W. HRYNIEWICZ I IN., Lublin 1997, 31.

²⁹ KE, 9.

³⁰ Por. W. KASPER, *Quando la Riconciliazione tra Cristiani? Nodi e percorsi ecumenici all'inizio del nuovo millennio*, w: W. KASPER, G. ZERVOS I IN., *Charta Oecumenica per l'Europa*, 63-77; A. GIORDANO, *Perché una Charta Oecumenica per l'Europa*, 23.

Jeszcze do niedawna wiele osób i środowisk, szczególnie na Zachodzie, było przekonanych, że oferta Europy Środkowej jest niezwykle bogata. Wydawało się im, jak się okazało nie całkiem słusznie, że wystarczy ją uwolnić spod sowieckiej kurateli, by Zachód wzbogacił się o fascynującą, nieznaną mu dotąd duchową przestrzeń³¹. Tymczasem owa część niekiedy przypominająca nieudaną kopię Zachodu, w której, z jednej strony dostrzega się nurt ewangelizacyjny, a z drugiej anty-ewangelizacyjny. W dalszym ciągu pozostaje nierozwiązany problem uznania Kościoła greckokatolickiego przez Rosyjski Kościół Prawosławny, nierozstrzygnięta kwestia „terytorium kanonicznego” i brak uzgodnień w sprawie rozumienia prozelityzmu.

Należy podkreślić, że obok różnic istniejących między Kościołami, narodami, kulturami istnieją w Europie różnice międzyreligijne i światopoglądowe. Wobec nich Kościoły są zobowiązane głosić prawdę w duchu dialogu, uwiarygodniać ją i nieść pokój. Tak będzie wobec judaizmu, z którym Kościoły chciałyby pogłębić więź. Dlatego też podejmują zobowiązania, by „przeciwstawiać się wszelkim formom antysemityzmu i antyjudaizmu w Kościele i społeczeństwie; szukać na wszystkich płaszczyznach dialogu z naszymi żydowskimi siostrami i braćmi oraz intensyfikować go”³². Tak będzie z islamem, z którym Kościoły chciałyby utrzymywać relacje. „Chcemy nasilić spotkania między chrześcijanami i muzułmanami – napisano w *Karcie* – oraz rozwinąć dialog chrześcijańsko-muzułmański na wszystkich płaszczyznach. W sposób szczególny zalecamy wspólną refleksję na temat wiary w jednego Boga i rozumienia praw człowieka (...). Zobowiązujemy się: okazywać szacunek muzułmanom; współpracować z muzułmanami w sprawach będących przedmiotem wspólnych trosk”³³. Tak będzie z innymi religiami i światopoglądami, z którymi Kościoły będą chciały się spotkać³⁴.

4. Karta Ekumeniczna programem Trzeciego Europejskiego Zgromadzenia Ekumenicznego

Karta Ekumeniczna, która powstała w ramach realizacji idei Zgromadzeń Ekumenicznych Europy³⁵ została wykorzystana do prac programowych Trzeciego Europejskiego Zgromadzenia Ekumenicznego (AEE3). Prace przygotowawcze do Trzeciego Zgromadzenia rozpoczęły się w styczniu 2002 r. Zaplanowano, że odbędzie się ono we wrześniu 2007 r. w Sibiu, w Rumunii. Za temat wybra-

³¹ Por. K. KUBISIOWSKA, *Ostatnia wolność pisania. Rozmowa ze Sławomirem Mrożkiem*, „Rzeczpospolita” (7-9 kwietnia 2007), A21.

³² KE, 16.

³³ *Tamże*.

³⁴ Por. T. PIKUS, „*Karta Ekumeniczna*” na użytek lokalny, BE 33 (2004) 3-4, 36-58.

³⁵ Pierwsze z nich odbyło się w Bazylei w maju 1989 r. nt. *Pokój w sprawiedliwości*; drugie w Grazu w czerwcu 1997 r. nt. *Pojednanie, darem Boga i źródłem nowego życia*.

no słowa: *Światło Chrystusa oświeca wszystkich. Nadzieja na odnowę i jedność w Europie*. Specyfiką tego Zgromadzenia jest formuła organizacyjna przewidująca jego realizację w czterech etapach; trzy pierwsze stanowią przygotowanie do spotkania w Sibi. Pierwszy etap EEA3 przypadł na czas Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan, czyli 24-27 stycznia 2006 r. Rozpoczął on „proces pielgrzymkowy” wiodący z Rzymu do Sibi, z uwzględnieniem tradycji katolickiej (Rzym), wszystkich tradycji w krajach europejskich (spotkania lokalne) oraz tradycji protestanckiej (Wittenberg-Lutherstadt) i prawosławnej (Sibi). Paradygmatem tej pielgrzymki jest wędrówka uczniów do Emaus, podczas której Chrystus zmartwychwstały umocnił ich wiarę i nadzieję³⁶.

W czasie pierwszego etapu postawiono następujące pytania: Na czym ma polegać integracja Europy? W jaki sposób prowadzić dialog, nie gubiąc własnej tożsamości? Jak ominąć bolesne zderzenia cywilizacyjne? W jaki sposób chrześcijanie mają przepowiadać Ewangelię innym kulturom i wyznawcom innych religii w Europie i poza nią? Jak postępować z pojawiającymi się wielkimi problemami światowymi takimi jak: globalizacja, rozwijająca się bioetyka, ekologia, mnożące się konflikty społeczne, pogłębiająca się dysproporcja między bogatymi i biednymi itd.? Czy i na jakich zasadach jest możliwe w Europie przymierze między wiarą chrześcijańską i europejskim humanizmem?³⁷

Drugi etap pielgrzymki rozpoczął się 27 stycznia 2006 r. i trwał do 15 lutego 2007 r. Temat drugiego etapu brzmiał następująco: *Światło Chrystusa oświeca wszystkich. Odnowa i jedność na poziomie lokalnym*. W tym etapie wzięli udział: przedstawiciele Kościołów i konferencji biskupów, rady krajowe Kościołów i inne zespoły ekumeniczne, diecezje, parafie, wspólnoty, stowarzyszenia, ruchy, rady diecezjalne apostołatu świeckich, wspólnoty zakonne, zgromadzenia religijne, inne wspólnoty, młodzież, niewiasty itd.³⁸ W ramach drugiego etapu dążono do: przeżycia doświadczenia wiary, osiągnięcia duchowej wspólnoty w chwilach modlitwy, włączenia się w medytację biblijną, dania świadectwa, przekazania gestów symbolicznych, zorganizowania pielgrzymek i celebracji.

Trzeci etap Trzeciego Zgromadzenia odbył się w Niemczech, w Wittenberdze-Lutherstadt, mieście Marcina Lutra, w lutym (15-18) 2007 r.³⁹ W trakcie obrad rozeznawano przyczyny i zasięg sekularyzacji w Europie. Po zakończeniu trzeciego etapu rozpoczęło się przygotowanie do finalnego spotkania, które od-

³⁶ Zob. Łk 24,13-35; por. A. GRAB, Presidente CCEE, *Introduzione, Incontro ekumenico europeo, Documentazione*, Roma 24-27 gennaio 2006 (archiwum własne autora), 1-2.

³⁷ Por. *tamże*, 1.

³⁸ W celu uzyskania bieżących informacji zobacz stronę w sieci komputerowej EEA3 (www.eea3.org).

³⁹ W trzecim etapie spotkali się ci sami delegaci (150 osób), którzy byli na pierwszym etapie w Rzymie. Było to okazja do podsumowania wszystkich dotychczasowych inicjatyw i doświadczeń ekumenicznych oraz opracowania warunków spotkania w Sibi.

będzie się w Rumunii⁴⁰. W Zgromadzeniu tym weźmie udział ok. 2 500 osób, przedstawiciele Kościołów, episkopatów krajowych i organizacji wyznaniowych z całego kontynentu europejskiego. Jednocześnie w wielu miastach Europy będą się odbywać podobne spotkania ekumeniczne w duchowej łączności z miastem rumuńskim. Należy realizować paralelnie do zgromadzenia w Sibiu pielgrzymki, wizyty, rozwijać bliźniacze więzy w różnych miastach Rumunii ze strony grup, szczególnie młodzieży z innych krajów.

Czwarty etap kończy ekumeniczną pielgrzymkę europejską. Nie wiadomo jeszcze, jaki będzie jej namacalny owoc. Organizatorzy EEA3 wybrali dziewięć problemów, które stanowią wyzwanie dla chrześcijan kontynentu europejskiego. Zawarte w nich zagadnienia stanowią treść *Karty Ekumenicznej*. Do niej będą się odwoływać członkowie forów dyskusyjnych oraz uczestnicy sesji plenarnych Zgromadzenia. Przewiduje się, że w ciągu trzech dni odbędzie się dziewięć forów problemowych w ramach trzech tematów. W pierwszym dniu debat (5 września) przewidziany jest temat *Światło Chrystusa i Kościół*. Uczestnicy forum omówią problem jedności (KE nr 1), duchowości (KE nr 5) i świadectwa (KE nr 2). W drugim dniu (6 września) proponowany jest temat *Światło Chrystusa i Europa*. Poddane zostaną dyskusji problemy Europy (KE nr 2), istniejące religie (KE nr 10-12) i migracje (KE nr 8). W trzecim dniu (7 września) omówiony będzie temat *Światło Chrystusa i Świat*. Debatujący zajmą się problemem stworzenia (KE nr 9), sprawiedliwości (KE nr 8) i pokoju (KE nr 8). W tej inicjatywie organizatorzy sugerują, by refleksję prowadzić w kluczu chrystologicznym. Oprócz dyskusji i debat Zgromadzeniu będzie towarzyszyć modlitwa i wydarzenia kulturalne⁴¹.

Kościół są wezwane do zdefiniowania i zaprezentowania konkretnych inicjatyw prowadzących do szacunku i promocji tego dziedzictwa, tych wartości i celów, które są ważnymi elementami tożsamości europejskiej⁴². W związku z tym pojawia się potrzeba zastanowienia się nad niektórymi zagadnieniami: Jak Kościoły Europy oceniają europejskie doświadczenie np. rozszerzenia Unii Europejskiej (Turcja i in. kraje), zwłaszcza w perspektywie równoległego postępu sekularyzacji? Czy rzeczywiście zjawisko sekularyzacji jest skutkiem integracji europejskiej? Jak przekonać ludzi, że wartości moralne są koniecznymi składnikami demokracji, pokoju społecznego i ochrony praw człowieka? Jakich

⁴⁰ Sibiu w 2007 r. będzie też jedną z dwóch „stolic kultury europejskiej” ogłoszonych przez UNESCO.

⁴¹ Por. T. PIKUS, „Karta Ekumeniczna” w pielgrzymce do Sibiu – jej rola i wkład, BE 36 (2007) 1, 19-42.

⁴² Ważnym impulsem do zaangażowania się Kościołów w kształtowanie Europy w ramach Unii jest *Wspólna Deklaracja Patriarchy Ekumenicznego Bartłomieja I i Papieża Benedykta XVI (dokumentacja)*, punkt 4; por. *Gniezno: ogłoszono program VII Zjazdu Gnieźnieńskiego*, z dn. 8 grudnia 2006, <http://www.kai.pl/nowyserwis/anevroom.xml?id=371497>, 1-2.

środków należy użyć, by wzmocnić obronę ludzkiej godności i praw człowieka, włącznie z prawem do życia? Jak powinno się chronić wolność religijną? Przez co integracja europejska może wnieść wkład w pojednanie między narodami Europy? Czy proces pojednania narodów ogarnie mniejszości etniczne i imigrantów w społeczeństwie europejskim? Jaki typ systemu ekonomicznego i społecznego należy promować w celu tworzenia dobrobytu i zapewnienia ochrony biednych w duchu solidarności? Jaką rolę powinna odegrać Unia Europejska w integracji całej Europy? W jaki sposób budować pokój w świecie oraz wносить swój wkład w rozwój innych regionów świata?⁴³

5. Zakończenie

Wzrastająca migracja, rozwijający się pluralizm polimorficzny oraz pojawiające się wątki globalizacyjne w świecie i Europie stanowią wyzwania dla społeczności europejskiej. Kraje Starego Kontynentu świadomie podchodzą do wspomnianych problemów z pomysłem i wolą ich rozwiązywania. U podstaw programu zaradczego leży projekt integracyjny realizowany w formie Unii Europejskiej. W kontekście zachodzących procesów na terenie Europy jest prowadzona ewangelizacja i działalność ekumeniczna Kościoła. Autor artykułu *Inicjatywy ekumeniczne w integrującej się Europie* próbuje je wskazać i opisać ze wskazaniem na zbieżność kierunków działań instytucji świeckich i kościelnych, ich wspólną bazę aksjologiczną oraz występujące między nimi rozbieżności i niezgodności. Dokumentem programowym niektórych ekumenicznych inicjatyw kościelnych w Europie jest *Karta Ekumeniczna*. Pokazuje ona, że dla chrześcijan, oprócz motywów historycznych i antropologicznych, w dziele jednania zasadnicze znaczenie ma przede wszystkim motyw teologiczny, który został zawarty w formie imperatywu w Ewangelii. W ostatnich latach przygotowywany na podstawie *Karty* program spotkania w Sibiu motywowany jest celowością, która wynika z ekonomii działań organizatorów, dążących przez ekumenię do odnowy i pojednania Europy. Opierając się na tym dokumencie, organizatorzy Trzeciego Europejskiego Zgromadzenia Ekumenicznego stworzyli scenariusz, według którego Światło Chrystusa oświecałoby trzy moduły przestrzenne Kościół, Europę, Świat. Jest to próba odczytania przez chrześcijan „znaków czasu” oraz gotowość przyjęcia ich wyzwań, na drodze mądrego zaangażowania woli i inżyniersko-architektonicznej wyobraźni, ukierunkowanych na budowę prawdziwie europejskiego domu. I mimo że Trzecie Zgromadzenie nie koncentruje się na dialogu teologiczno-doktrynalnym i zagadnieniu prawdy, to jednak próbuje stworzyć konkretną wizję szeroko pojętej aktywności ekumenicznej, która częściowo uwzględnia działalność wewnątrzwyznaniową (duszpasterską), mię-

⁴³ Por. T. PIKUS, „*Karta Ekumeniczna*” w *pielgrzymce do Sibi*, s. 29-32.

dzywyznaniową (ekumeniczną) i międzyreligijną (misyjną). Należy podkreślić, że szeroko zakrojona inicjatywa pielgrzymowania do Sibiu wskazuje na motywy i cel różnych działań ekumenicznych, ze szczególnym podkreśleniem uniwersalizmu teologiczno-soterycznego, który nie dopuszcza do zideologizowania chrześcijaństwa i ekumenizmu np. ekskluzywizmem konfesyjnym, nacjonalizmem lub eurocentryzmem.

Iniciativas ecuménicas en la Europa en proceso de integración

Resumen

El artículo presentado intenta describir esquemáticamente algunas iniciativas e ideas de la integración de Europa involucrando distintos ambientes sociales e instituciones, entre los que considera especialmente las Iglesias cristianas. En efecto, el fenómeno creciente de las migraciones, el desarrollo del pluralismo polimórfico y las tendencias globalizadoras que actúan en el mundo y en Europa constituyen un reto para la sociedad europea. Teniendo presentes los cambios sociales que están teniendo lugar y la misión de fortalecer la unidad entre hombres y entre naciones que le compete a la Iglesia, ésta reflexiona ante todo sobre qué tienen en común los hombres y les conduce a compartir su destino común, y de qué manera hoy se ha de evangelizar y realizar la actividad ecuménica. El documento programático del último tiempo sobre algunas iniciativas ecuménicas eclesiales en Europa es la *Carta Ecuménica*. Muestra que para los cristianos, además de motivos históricos y antropológicos, en la tarea en favor de la unidad tiene una importancia esencial el motivo teológico, contenido en forma de imperativo en el Evangelio. Con apoyo en este documento, los organizadores de la Tercer Asamblea Europea, en Sibiu, crearon un escenario según el cual la Luz de Cristo iluminaría tres módulos espaciales: la Iglesia, Europa y el Mundo. Además señalaron el universalismo teológico-sotérico, que no admitiría la ideologización del cristianismo y del ecumenismo, por ejemplo mediante el exclusivismo confesional, nacionalismo o eurocentrismo.